

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(вулиця Січових Стрільців, 52А, м. Київ, 04053),
доктору психологічних наук, професору
Валентині Візіторівні БАЛАХТАР**

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора, завідувача
кафедри психології Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Кузікової Світлани Борисівни
на дисертаційне дослідження Попович Ярослави Олександрівни
«Психологічні умови формування конструктивної копінг-поведінки
постраждалих від домашнього насильства жінок»,
подане до захисту в разову спеціалізовану вчену раду ДЗВО «Університет
менеджменту освіти» на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія**

Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Проблема домашнього насильства щодо жінок сьогодні є однією з украй актуальних внаслідок суттєвого збільшення випадків агресії, що, безперечно, негативно позначається на психологічному благополуччі не тільки постраждалих, а й суспільства в цілому. Жінки багато століть виборюють своє право голосу, волі, сили та можливостей, долаючи не тільки гендерні стереотипи, а й несправедливе домінування маскуліності у більшості сфер життя та сімейного укладу, де насильство подекуди виступає одним із проявів менталітету. Саме тому проблема дослідження психологічних умов формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок, способів його подолання, формування вільної від домашнього насильства культури є особливо важливою. Значущість даного дослідження підтверджується і тим, що зазначена проблема досі не становила предмет спеціального вивчення. Відтак дисертаційне дослідження Ярослави Олександрівни Попович, що має на меті теоретичне обґрунтування та експериментальне вивчення психологічних умов формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок, є досить актуальним.

Дисертаційне дослідження виконано протягом 2020-2024 рр. у рамках науково-дослідних робіт кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України «Особистісний розвиток та психологічна допомога в сучасних умовах» (державний реєстраційний номер 0117U002377) та «Соціально-психологічний супровід становлення фахівців в кризових та посткризових умовах» (державний реєстраційний номер 0123U105116).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дослідження відзначається доволі високою структурованістю, конкретикою та аргументованістю на всіх етапах виконання відповідно до поставлених завдань і мети. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, репрезентативного списку використаних джерел, а також змістовних додатків.

У вступі надано відомості про актуальність і стан дослідження проблеми, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; встановлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів і надано отримані дані апробації та впровадження програми психологічної корекції.

У розділах дисертації логіка викладення матеріалу розкривається відповідно до завдань дослідження. Так, перший розділ «Теоретичний аналіз психологічних умов формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок» відповідає першому, другому та третьому завданням дослідження. Аналіз основних психологічних підходів до дослідження копінг-поведінки особистості в науковій літературі (диспозиційний, ситуативний, інтегративний, когнітивно-поведінковий, гуманістичний та екофасилітативний підходи) дозволив розглянути різні аспекти впливу на копінг-поведінку. Отримані висновки дали можливість дисертантці визначити найбільш актуальний для досліджуваної категорії жінок інтегративний підхід, що має суттєво вищі можливості для формування поведінки подолання. Особливо цінним, на наш погляд, є акцентування авторкою на комплексному підході у формуванні конструктивної копінг-поведінки, який передбачає усвідомлення особистої складної ситуації,

перероблення травматичного досвіду, активне реагування та стратегічну боротьбу через опору на соціальну підтримку. Саме таке поєднання дасть очікуваний позитивний результат, гарантуючи значне покращення конструктивного вибору постраждалими жінками оптимального виходу із кола насильства, а також шляху до психологічного благополуччя та посттравматичного розвитку.

Не менш значущим є теоретичний аналіз чинників деструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок. Дисертантка акцентує увагу на складних процесах формування впливу негативного досвіду, особливо ранньої травматизації в дитинстві жінок, оскільки саме в цей період закладаються співзалежні деструктивні моделі поведінки, толерування насильства: тиск кривдників на морально-психологічний стан, дисоційоване усвідомлення себе постраждалими, почуття провини, негативне самоствалення, порушення емоційної саморегуляції та схильність до регресивної поведінки через значний вплив порушення психофізіологічного балансу.

Теоретична модель формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок дозволила підкреслити вагоме значення двох важливих аспектів – зовнішніх та внутрішніх умов поведінки подолання. У даній частині дослідження конструктивна копінг-поведінка постраждалих розглядається авторкою через когнітивний, афективний та конативний компоненти, що значно розширює деталізацію впливу тих або інших чинників.

У другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження особливостей конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок та психологічних умов її формування» представлено результати реалізації четвертого завдання дисертаційного дослідження, що підтвердили теоретичні припущення дисертантки стосовно деструктивної копінг-поведінки, низького самоствалення, інтолерантності до невизначеності та співзалежних моделей поведінки у постраждалих від домашнього насильства жінок. При розгляді дослідження за когнітивним, афективним та конативним компонентами виявлено також особливості конструктивної копінг-поведінки постраждалих жінок, а також для порівняння проаналізована додаткова група жінок, які не

мали досвіду домашнього насильства, що значно розширило бачення поставленого завдання. Варто зазначити, що дисертантка використала відповідні емпіричні методи, серед яких є дві авторські методики, розроблені для визначення рівня самоствалення та стилю виховання у праатьківській сім'ї.

У третьому розділі дисертації «Розроблення та апробація програми формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок у формувальному експерименті» презентовано результати виконання п'ятого завдання дисертаційного дослідження. Розроблена психокорекційна програма формування конструктивної копінг-поведінки містить модульну структуру, спрямовану на когнітивний, афективний та конативний компоненти; пропонує симуляційні вправи та способи корекції деструктивної поведінки, пошуку конструктивного вибору, навички емоційної саморегуляції. Результати апробації програми психологічної корекції «Формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок» засвідчили її ефективність.

Основні здобутки теоретичної, емпіричної та формувальної частин роботи відображені у висновках дисертації, розкривають ступінь виконання та розв'язання поставлених дисертанткою завдань, а також формулюють перспективи подальших наукових досліджень.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності у цілому Дисертація Ярослави Олександрівни Попович у цілому виконана на відповідному науковому рівні. Дисертантка проявила самостійність у розробленні наукової проблеми, здійснила теоретичний аналіз та отримала вагомні наукові результати, що визначаються науковою новизною, теоретичним та практичним значенням.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами. Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновки, що в представленому дослідженні вперше систематизовано та узагальнено психологічні умови формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок; обґрунтовано зміст когнітивного, афективного та конативного компонентів формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок; виявлено причинно-наслідкові

зв'язки формування копінг-поведінки постраждалих жінок; визначено психологічні умови формування конструктивної копінг-поведінки обраної категорії жінок; розроблено та апробовано психокорекційну програму, а також поглиблено знання щодо копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок. Подальшого розвитку дістало теоретичне підґрунтя формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок.

Значення отриманих дослідницьких результатів для науки і практики освітньої діяльності полягає в можливості використання визначених і підтверджених психологічних напрацювань щодо умов формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок, про що свідчать довідки про впровадження, надані дисертанткою. Розроблені та апробовані авторські методики визначення рівнів самоствалення і стилю виховання у праатьківській сім'ї можуть бути використані для подальших досліджень копінг-поведінки. Отримані значущі результати дослідження, використаний і розроблений психодіагностичний інструментарій і психокорекційна програма можуть стати корисними при проведенні лекцій або тренінгів, психологічної практики для надавачів соціально-психологічних послуг постраждалим від домашнього насильства.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Обсяг і кількість опублікованих праць відповідає вимогам і свідчить про достатню апробацію основних положень дослідження. Зміст дисертації висвітлений у 9 публікаціях, з них 4 – одноосібні статті у фахових виданнях України, включених до переліку, затвердженого МОН України, 5 – одноосібні публікації у збірниках матеріалів і тез науково-практичних конференцій. Аналіз змісту зазначених публікацій свідчить про достатню повноту викладення в них основних положень дисертації.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Можна констатувати відсутність порушень академічної доброчесності при викладенні результатів дисертаційного дослідження, наявність посилань за текстом дисертації на всі положення, що не є авторськими і задіяні як на теоретичному, так і емпіричному

етапах дослідження. Ці висновки підтверджують результати перевірки рукопису дисертації Я. О. Попович за автоматизованою системою «Plagiarism».

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Оцінюючи у цілому позитивно проведене дисертаційне дослідження та отримані результати, вважаємо за доцільне назвати дискусійні положення та висловити зауваження й побажання до окремих результатів дослідження.

1. Серед виокремлених психологічних підходів до дослідження копінг-поведінки варто, на наш погляд, приділити більше уваги обґрунтуванню саме того підходу, в річищі якого безпосередньо здійснено дослідження.

2. Теоретичний аналіз вказує на симптоми посттравматичного стресового розладу як одного із чинників деструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок. Водночас дане теоретичне положення не знайшло підтвердження на етапі емпіричного дослідження.

3. На емпіричному етапі дослідження брали участь дві групи жінок: перша група – жінки, постраждалі від домашнього насильства; друга група – жінки, які не мали досвіду домашнього насильства. Виникає питання щодо гомогенності другої групи жінок, які не маючи досвіду домашнього насильства, могли перебувати в складних життєвих обставинах іншого гатунку.

4. Потребує більш ґрунтовного пояснення віковий аспект стратегії прийняття та толерування домашнього насильства постраждалими жінками.

5. В роботі переконливо показано вплив психокорекційної програми на копінг-поведінку постраждалих від домашнього насильства жінок, водночас потребує прояснення тривалість експериментального впливу.

Зауваження та побажання загалом не знижують загальну позитивну оцінку проведеного наукового дослідження, його теоретичну та практичну цінність. Вважаємо, що дослідження є завершеним та цілісним, таким, що визначається науковою новизною, теоретичним та практичним значенням і безумовно є важливим для наступних досліджень.

Загальний висновок

Актуальність дослідження, його самостійність і завершеність, наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих результатів дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Попович Ярослави Олександрівни «Психологічні умови формування конструктивної копінг-поведінки постраждалих від домашнього насильства жінок» відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія і вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – **Попович Ярослава Олександрівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент –

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології Сумського
державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Світлана КУЗІКОВА

